

mgr Honorata Dudek-Frysiak

Determinanty niedoborów konsumpcji w gospodarstwach osób w wieku 60+ w środowisku wiejskim.

Rozprawa doktorskiej napisanej pod kierunkiem naukowym

prof. zw. dr. hab. Teresy Słaby

Streszczenie

W historii zjawisk gospodarczo-społecznych występuje wiele zjawisk, które zmieniły oblicze konsumpcji. Jednym z nich jest proces starzenia się ludności, którego skutki się wiązały się z niestabilnością krajowych systemów emerytalnych wynikającą ze wzrostu wskaźnika obciążenia demograficznego przedstawicielami starszych grup wiekowych.

Zwiększanie się udziału osób starszych w strukturze ludności bywa postrzegane jako poważne zagrożenie dla polityki społecznej, gdyż wiąże się zarówno ze wzrostem wypłacanych świadczeń, niekorzystną proporcją osób pracujących do osób znajdujących się w wieku nieprodukcyjnym, jak i zwiększeniem nakładów na opiekę medyczną oraz usługi opiekuńcze. Koniecznością staje się prowadzenie polityki niwelującej negatywne konsekwencje starzenia się społeczeństwa polskiego. Aby taką politykę prowadzić konieczna jest diagnoza zróżnicowania zjawiska, przede wszystkim w skali geograficznej, z naciskiem na sytuację w obszarach wiejskich. Badania dotyczące zachowań konsumpcyjnych ludności zamieszkałej na terenach wiejskich były i nadal są „białą plamą” rozpoznań empirycznych.

Zróżnicowanie zachowań konsumpcyjnych osób w wieku 60+ i wynikających z niego niedoborów w kontekście miejsca zamieszkania tj. obszarów wiejskich, małych miast oraz ośrodków wielkomiejskich pozostaje nadal zagadnieniem niewystarczająco poznanym.

Zagrożenie ubóstwem w tej grupie m.in. ze względu na gwarancję stałych dochodów z tytułu uzyskiwanych ze świadczeń społecznych na pewno stanowi dla osób otrzymujących takie świadczenia ważny wyznacznik bezpieczeństwa socjalnego, ale bieda jest ważnym, ale nie jedynym źródłem marginalizacji osób starszych. Niemniej jednak to właśnie na wsi zasięg ubóstwa jest zdecydowanie większy niż w mieście – 10,4% na wsi i 6,5% według ustawowej granicy ubóstwa w 2011 r. (GUS). Zasięg ubóstwa w Polsce rośnie. Największy odsetek gospodarstw domowych dotkniętych biedą występuje we wschodniej części kraju oraz na

wsiach i małych miastach. Najwyższy odsetek osób w gospodarstwach domowych dotkniętych ubóstwem skrajnym w 2020 roku był na wsiach - 9,5%.

Głównym celem prowadzonych rozważań była diagnoza porównawcza w ujęciu czasowym oraz ocena stopnia niedoborów konsumpcji i ich wpływ na poziom życia starszych mieszkańców wsi w odstępie pięciu lat (2017-2022). Ponadto przeprowadzono identyfikację czynników różnicujących zależność badanej sytuacji od cech typologicznych respondentów.

Ponadto kolejnym ważnym celem prowadzonych rozważań była diagnoza porównawcza w ujęciu czasowym oraz ocena stopnia niedoborów konsumpcji i ich wpływ na poziom życia starszych mieszkańców wsi w odstępie pięciu lat (2017-2022). Najpierw przeprowadzono identyfikację czynników różnicujących zależność badanej sytuacji od cech typologicznych respondentów wykorzystując mierniki opisowe rozkładów empirycznych odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie w przeprowadzonym w trybie własnym autorke pracy o charakterze ilościowo – jakościowym stosując się do nie traktowania numerów na skali jako liczb rzeczywistych, co wpływa na zastosowania miar zróżnicowania i asymetrii, a także metod wnioskowania statystycznego, tym bardziej, że próby w obu latach badania były celowe. W kolejnym kroku dla wyłonienia najsilniej działających determinant na ograniczenie konsumpcji w gospodarstwach seniorów 60+ w wybranym województwie dolnośląskim zastosowano analizę korelacji a także – w celu oceny poziomu życia tych respondentów metodę ELSI, która pozwala poprzez analizę ograniczeń konsumpcji dokonać oceny poziomu i jakości życia.

Dysertacja doktorska stanowi znaczący wkład w rozpoznanie sytuacji w zakresie zróżnicowania niedoborów konsumpcji osób 60+ zamieszkałych na obszarach wiejskich, również w kontekście popytu na usługi dla osób w tym wieku, co byłoby istotne dla rozwoju przedsiębiorczości na rynku wyspecjalizowanych usług, skierowanych do tych osób. Ponadto pozwala na diagnozę wpływu niedoborów konsumpcji na poziom i godność życia osób 60+, zamieszkałych na wsi. Ten wątek rozważań jest szczególnie związany z sytuacją ubóstwa, biedy, bezrobocia, utraty zdrowia fizycznego i psychicznego, wieku senioralnego, samotności, niepełnosprawności, wykluczenia społecznego, obserwowanego w Polsce (ze szczególnym nasileniem w obszarach wiejskich) od prawie 30 lat wskutek zmian systemowych i wstąpienia do Unii Europejskiej emigracja). Trzeba podkreślić, że w najniższych warstwach społecznych, do których należy zaliczyć ludność wiejską w wieku 60+ występuje zjawisko kumulacji trudności życiowych.

Temat pracy wpisuje się w nurt działań przeciwdziałających „niezawinionemu” wykluczeniu społecznemu niektórych grup społecznych. Temat ten został podjęty także ze

względu na ciągły brak głębszego rozpoznania determinant poziomu życia ludności wiejskiej, a w szczególności osób starszych. Niedobory konsumpcji szeroko rozumianej są główną przyczyną wykluczenia społecznego naruszającego godność życia i stanowią poważny problem, z którym zmagają się rządy wszystkich krajów, w tym Polski.

Wymienione problemy egzystencji osób 60+, wywołane głównie niedoborami konsumpcji i rzutujące na subiektywne oceny poziomu i godności życia seniorów w wieku 60+ mieszkających na wsi, głównie mieszkańców rdzennych stanowią dodatkowy przedmiot rozpoznań empirycznych.

W obecnej sytuacji prowadzenia badań naukowych skutków przemian gospodarczo-społecznych, zachodzących w Polsce od 1980 roku obszarem szczególnej uwagi powinna być wieś, bowiem to właśnie mieszkańcy tych obszarów znacznie częściej niż mieszkańcy miast znajdują się w grupie ponoszącej najcięższe negatywne skutki tych zmian. Niepokojącym sygnałem, mimo pewnej poprawy w ostatnich latach sytuacji na wsi są nadal występujące różnice między miastem i wsią dotyczące prawie każdej sfery życia społecznego.